

NASILJE NAD DECOM**

Sažetak: *Nasilje nad decom je dinamična, promenljiva društvena pojava. Svako društvo, bez obzira na stepen razvijenosti demokratije, ekonomskog i političkog razvoja, bez obzira na stepen zaštite ljudskih prava, svakodnevno se susreće sa nasiljem nad detetom. Prva stručna interesovanja za nasiljem nad decom su izrađena između dva svetska rata, ali se prve aktive mere suprotstavljanju istom javljaju sredinom šezdesetih godina dvadesetog veka i to u najrazvijenijim državama. Države "trećeg sveta" i u 21 veku ostaju u civilizacijskom, kulturološkom, vrednosnom zapečku. Bez obzira koliko izgledalo nemoguće i imaginarno, u pojedinim državama se još uvek negira nasilje nad decom kao društvena pojava i devijacija. Negacija nasilja ne potiče od okolnosti da se dete fizički i psihički ne kažnjavaju, već da je ta „kazna“ opravdana u cilju dobrog vaspitanja, tradicije i sličnih iznađenih izgovora. Dugo godina je ovaj stav bio zauzet u mnogim postkomunističkim državama, državama koje su decenijama ili zbog politike ili zbog religije bile izolovane. Međutim, globalizacijom društva, neminovnim otvaranjem granica, ali i pod velikom aktivna čijom i afirmacijom navadnih organizacija, pre svega na globalnom, a zatim i na državnom nivou tema „nasilje nad decom „ je polako dobijala svoj epilog. Danas, 2021 godine nasilje nad decom je u većini zajednica otvorena tema. Tabua više nema. A ni okretanja glave od nasilja. Svakako da izuzetaka ima, ali svet je pun pravila sa po kojim izuzetkom.*

U radu je tema obrađena sa dva aspekta: globalnog i državnog i to konkretno Republike Srbije. Rad se bavi definicijom pojma deteta, vrsta nasilja, pravnih akata kojima se regulišu prava deteta, primenjenih mera, ali i predloga koje mere i poteze treba preuzeti da bi i izuzeci (oni koji negiraju postojanje nasilja nad decom, oni koji okreću glavu, oni kojima nije stalo...) budu ako ne nulirani, a ono bar minimizirani.

Ključne reči: *nasilje nad decom, pojam deteta, pojam nasilja, Deklaracija o pravima deteta, porodično nasilje, etika pružanja pomoći deci*

* Pravni fakultet, Megatrend univerzitet, Beograd, Srbija; andjelka.racic@gmail.com

** Ovaj rad je rezultat projekta FPMIRS – Znanjem do integrisanja u društvene i ekonomske tokove. Projekat je pokrenut sporazumom Pravnog fakulteta sa Međunarodnim institutom za romološke studije.

1. Uvod

Nasilje nad decom je istorijski poznata, dinamična društvena pojava čiji su sadržaj, izraženost, oblici i posledice promenljivi. Prva stručna interesovanja za porodičnim nasiljem nad decom su izražena između dva svetska rata, ali se prve aktive mere suprotstavljanju istom javljaju sredinom šezdesetih godina dvadesetog veka i to u najrazvijenijim zemljama sveta, dok zemlje “trećeg sveta” i u 21 veku ostaju u civilizacijskom, kulturološkom, vrednosnom zapećku. Naime, u mnogim zemljama je još uvek dominantan stav da je nasilje nad decom nemoguća pojava, jer je dete svojina roditelja i njihove primarne porodice, kao i da su batine metodološki oblik vaspitanja dece i to sve pod sloganom “batine su iz raja izašle”. Svako istorijsko društvo je bilo zainteresovano za svoj porod i podmladak. Svako društvo je posvećivalo posebnu pažnju deci i omladini, a sve u cilju produžetka vrste i opstanka svog naroda. Globalni društveni odnosi određivali su karakter, sadržaj i tip odnosa društva prema mladima. Naime, mladunčad i omladina su u svetu prirode izjednačeni, oni su nesamostalni, zavisni od drugih i ograničene moći. Deca zbog svoje nemoći mogu postati predmet manipulacija, zlostavljanja i zapostavljanja negativno se odražavajući na njihovu porodicu, kasnije na grupu, a zatim i na celokupnu društveni zajednicu.

U želji da stvore i uredе savršeno društvo, od Atinjana, preko spartanaca, rimljana, drevne Kine, Japana pa do šerijeta, svako je na svoj način putem običaja, morala i religije uređivao i određivao mesto dece u društvu odnosno brigu društva o deci. Kasnije, usavršavanjem društva, sva ova pravila se prenose pravne akte. Doduše, i pored postojanja očiglednog interesovanja društva za podmladak, taj odnos je bio jednostran i neravnopravan, izražavajući i ističući društvene nejednakosti.

Razlog tome se nalazi u okolnosti da je odnos društva prema deci višeslojan i dinamičan, uzročno zavistan od političkog, idejno-vrednosnog, kulturološkog, ekonomskog, socijalno-psihološkog, antropološkog, pravnog i institucionalnog aspekta. Tokom dvadesetog veka razvijale su se ideje čovekove emancipacije, jednakih prava za sve, međutim, prava dece nisu pratila tokove širenja čovekovih sloboda i prava jednakim kolosekom. Naročito je zaostatak u jednakosti prava deteta sa ostalim članovima zajednice istaknut u siromašnijim, ekonomski iznurenim državama.

Tek se razvojem univerzalnih ideja, emancipacije svih ljudi bez obzira na pol, uzrast, boju kože, socijalni i društveni status, ukazalo i upućivalo na emancipaciju deteta i da se stvarna pozicija deteta znatno razlikuje od proklamovane pozicije u porodici i društvu. Tačnije, da su deca često zanemarena, zapostavljena, zlostavljana kako psihički, tako fizički, pa i seksualno i da ne postoji uzrok kojim bi se ova nebriga dece mogla opravdati. Obređujući temu nasilja nad decom došlo se do zaključka da je nasilje nad decom rezultat društvenih okolnosti koje čine delotvornim ono što je atavističko i primitivno u ljudskoj

prirodi. Zarad toga potrebno je prepoznati, aktivno delovati kako preventivno tako i restriktivno, institucionalizovati i edukovati decu, porodice, društvo, celokupni društveni sistem o pravima deteta na bezbrižno detinjstvo, o činjenici da dete nije stvar, vlasništvo niti budelar koji se može baciti, jer to dete će jednoga dana postati čovek, čovek sistema koji se gušio, koji je ćutao i okretao glavu od bola koje je preživljavao, te će to isto dete zaboravljeno od sistema, sistemu vratiti jačom merom-odmazdom, jer je za njega nasilje prirodna sredina i okruženje. A sinergijom svega kao epilog nastaje rat pojedinaca koji se poput zaraznih bolesti reprodukuje na društvo, stvarajući pogodno tlo za sistemske bolesti i poremećaje i nova, još jača i teža, nezaustavljiva nasilja.

Nasilje nad decom, do skoro, nije bila dovoljno istražena tema, naročito u Republici Srbiji i zemljama Zapadnog Balkana. Međutim pod uticajem, pre svega, zemalja članica Evropske unije, kao i nevladinih organizacija, tema nasilje nad decom je od 2010 godine poklao počela da se istražuje, da se koncipira, a zatim i da se nulira. Deset godina kasnije, svest društva u Republici Srbiji je znatno drugačija kada je u pitanju nasilje nad decom. Razlog tome je veoma jednostavan. O nasilju nad decom je počelo da se priča i da se glasno i jasno osuđuje. Sistemski je otpočeo proces borbe protiv nasilja nad decom u Republici Srbiji. Može se postaviti pitanje zašto se toliko dugo čekalo kada mnoge druge države evropskog kontinenta prava deteta već decenijama poznaju i isto tako uspešno primenjuju mere zaštite. Odgovor je još jednostavniji, ali životno teži. Pod uticajem nepovoljnih višegodišnjih, decenijskih okolnosti i višedimenzionalnih društvenih kriza stvorilo se pogodno tlo za širenje nasilja uopšte, a posebno prema deci. Opet sa druge strane, kao činioci ovog sociološkog problema javljaju se i obeležja mikro-socijalnih sredina, primarnih ljudskih zajednica i socijalna i lična svojstva onih koji se nasilno ponašaju prema deci.

2. Pojmovno određivanje predmeta zaštite

2.1. Dete – pojam

Univerzalne definicije pojma deteta nema. Razlog tome se nalazi u okolnosti što je dete, njegov nastanka, razvoj i njegov položaj direktno vezan za društveno-politički sistem u kome se rodi i živi. Nekada se u stručnoj literaturi navodilo da je dete ljudsko biće nastalo iz partnerskih odnosa. Danas u savremenom svetu i ova okolnost je znatno izmenjena, jer dete više nije samo produkt partnerskih odnosa. Dete danas može da nastane i iz surogat zajednice ili vantelesnom oplodnjom. Pored navedenog, pojedini društveni sistemi pod detetom smatraju svako živo rođeno ljudsko biće do navršene 14 godine kada stiče sva prava i obaveze odraslih. Drugi državni sistemi su starosnu granicu pomerili do 18 odnosno 21 godine. Ipak, da bi se pravo, pravda i pravičnost realizovali u svom punom imenitelju neophodno je znati ko su subjekti određenog prava. S tim u vezi, a za

potrebe i ovog rada, globalno se koristi definicija deteta određena Konvencijom o pravima deteta kojom se navodi da je: "...dete je svako ljudsko biće koje nije navršilo osamnaest godina života, ukoliko se, po zakonu koji se primenjuje na dete, punoletstvo ne stiče ranije."¹Dete je živo biće koje svojim rođenjem stiče neotuđivo pravo na život, pravo na mišljenje, na govor i na sva ostala građanska prava utvrđena Deklaracijom o ljudskim i građanskim pravima od 1954. godine.

2.2. *Nasilje nad decom – pojam*

Definicija nasilja nad decom odnosno njeno poimanje je u stručnoj literaturi mnogostruko. Kako je sazrevala i razvijala se ideja zaštite deteta tako su se razvijale i definicije pojma nasilja nad decom. Svaka od tih definicija je imala element koji ju je činio dobro definicijom za konkretno istraživanje, ali ne i dovoljno opštom kako bi imala elemente za prihvatanje kao generalne definicije. Nasilje nad decom je promenljiva društvena kategorija, njeno definisanje mora da prati društvene promene, jer predstavlja društvenu devijaciju koja se zajedno sa razvojem društva i tehnike širi. Nasilje ima promenljive varijabilne. Međutim, nasilje nad decom možemo definisati kao odnos ophođenja kako pojedinca, tako takve grupe, pa čak zajednice uključujući i institucije, koje putem direktne i indirektno primene sile i moći nanose bol, psihičku ili fizičku, narušavaju ili ugrožavaju zdravlje, te psihički, fizički i socijalno društveni razvoj maloletne osobe .

3. Vrste nasilja nad decom

Nasilje nad decom nije konstantna kategorija. Sredina, način i mehanizmi nasilja se menjaju zajedno sa razvojem društva imajući svoje šire i devijantnije oblike.

Kada govorimo o sredini u kojoj se nasilje nad decom vršiti razlikujemo nasilje u okviru porodice i nasilje van porodice, koje može biti u okviru obrazovnih institucija i van njih, kao i nasilje na društvenim mrežama i drugim oblicima elektronske komunikacije. Polazeći od navedenog razlikujemo:

1. Porodično nasilje
2. Nasilje u vaspitno-obrazovnim ustanovama
3. Digitalno nasilje

Druga kategorizacija je o manifestaciji nasilja, te u tom smislu razlikujemo:

1. Fizičko nasilje
2. Emocionalno/Psihino nasilje

¹ Član 2, Konvencija o pravima deteta, UNICEF Beograd, Beograd, <https://www.unicef.org/serbia/media/3186/file/Konvencija%20o%20pravima%20deteta.pdf> dostupno dana 10.04.2021. godine

3. Seksualno zlostavljanje
4. Zloupotreba dece za rad
5. Zanemarivanje i nemarno postupanje prema detetu.

3.1. Vrste nasilja prema u zavisnosti od sredine u kojoj se odvijaju

3.1.1 Porodično nasilje

Porodica je osnovna ćelija društva, a potomstvo jedne porodice, po Platonu buktinja koja se predaje iz ruke u ruku. Porodica je tokom istorije menjala svoje oblike, ali osnovnu suštinu-reprodukciju je uvek isticala u prvi plan. Od grupnog braka do monogamije, od horde do nuklearne porodice, položaj dece se menjao. Deca su predstavlja osnovnu radnu snagu pojedinih društava, osnovnu militalne snage, vojne moći i osnovu za nova osvajanja. Razvojem društva i civilizacije razvijala se i svest o deci kao nezaštićenim bićima kojima je potrebna stalna nega, briga i pažnja zarad njihovog nesmetanog psihofizičkog i socijalnog razvoja. Nastaje savremena porodica u kojoj, pored svih pozitivnih elemenata koje sobom nosi, spontano se ista i degradira. Naime, višestruko obezvređivanje porodičnog života započelo je razvojem projekta idealizovane nuklearne porodice koja se dalje dekomponuje. Obezvređivanje porodice je produbljeno “stanjem” porodičnih funkcija i promenom kvaliteta porodičnih granica. Granica porodičnog sistema je probijena izlaskom roditelja-odraslih iz kuće-doma i ulaskom tehnike-TV, računari i ostalih wi/fi uređaja, u živote dece. Degradacija se nastavlja dalje prezauzetošću poslom, fizičkom-energetskom iscrpljenošću, ali i ne mogućstvu prihvatanja činjenice da tradicionalna, patrijarhalna porodica nestaje. Proces degradacije, obezvređivanja porodice odvijao se paralelno sa globalizacijom društva i rastućom navikom “posredne” komunikacije. Takva-savremena porodica je dobila novi kontekst, ona je sada na pijedestalu utočišta od većih destruktivnih “doprinos” šireg konteksta, ali je kao izolovan prostor postala pogodno tlo za ispoljavanje nasilja tj. unutar porodičnu destruktivnost.

Porodica je najpogodniji milje za ispoljavanje agresivnosti i nasilja. Ona je zatvorena, intimna, rodno-tradicionalno vezana sredina. Sredina u kojoj se najotvorenije plasiraju lične i razvojne potrebe, mesto brojnih osujećenja, mesto koje je najpogodnije za rasterećenje napetosti i tenzija, bilo da je ona unutar porodične ili van porodične prirode, mesto gde se zarad i u ime pripadanja i ljubavi računa na bezgranično trpljenje i opraštanje.

Međutim, i pored svega navedenog, ne može se unapred reći koja je to vrsta porodice u kojoj se čini nasilje nad decom, tačnije da li je u pitanju seoska ili gradska porodica, da li nju čine intelektualci ili porodice sa nižim stepenom obrazovanja, da li je u pitanju porodica sa većim ili manjim materijalnim prihodima. Naprosto šablona, obrasca nema. Ukoliko bi se pokušalo stavljanje pod matricu porodice u kojoj se nasilje nad decom vrši, utvrdilo bi se da se matrica i

uzorak ne bi poklapali. Nasilje nad decom u porodici je uzrokovano uzrokovana višestrukim spoljnim uticajem sredine, ali i unutrašnjim nagonima pojedinca. Porodica oblikuje ponašanje svojih članova, daje obrazac bolje ili slabije kontrole agresivnosti i ostaje primarni utemeljivač, kontrolor, pored ostalih principa i sistema vrednosti, normalne agresivnosti deteta. Porodica je ta u kojoj se uči obrazac ponašanja, u kojoj se uspostavljaju osnovne društvene vrednosti i u kojoj se mora stvoriti svest o nulta toleranciji na svaki oblik agresije. Iako ne postoji „univerzalna“ prototip porodice u kojoj se vrši nasilje nad decom, kao i karakteristika deteta nad kojim se vrši nasilje, a što je u sudskoj praksi dokazano, u kriminološkoj literaturi se ipak navode viktimgene predispozicije kao karakteristike ličnosti koje čine da neko povremeno ili stalno bude izložen nasilju. Deca mogu biti direktna i posredna žrtva nasilja. Naime, dete neposredno-direktno može biti izloženo nasilju i to fizičkom, psihičkom i seksualnom, dok indirektno-posredno kada je svedok nasilja koje se vrši nad drugim članom porodice. Često indirektno nasilje prelazi ubrzo u direktno.

3.1.2. *Nasilje u obrazovno-vaspitanim ustanovama*

“Nasilje u obrazovno-vaspitanim ustanovama odnosi se na sve oblike nasilja koja se dogode u predškolskoj ustanovi, školi, domu učenika i ili u okviru organizovanih obrazovno-vaspitanih aktivnosti.”² Nasilje u vaspitno-porvanim ustanovama je dugo decenija negirano, jer su intencionalni sistemi bili zatvoreni za svaki oblik saradnje. Osim toga kredibilitet vaspitno-popravnih institucija se nije smeo ni postavljati pod znakom pitanja. Razlog tome se nalazi u okolnosti da u njima rade visoko obučeni i obrazovani ljudi čiji je osnovni zadatak da decu uče da budu dobri ljudi. Polazio se od ideje da pedagozi znaju najbolje društveno prihvatljive mere da dete usmere ka pravom životnom smeru. Međutim, kada se zagrebalo ispod površine i kada su vaspitno-popravne institucije postale predmet monitoringa, kada su učenici, šticenici otvorili svoja srca i opisali svoje “svakodnevnice” shvatilo se da je nasilje nad decom prisutno decenijama, da je bilo svesno i da je bilo prikrivano. Javnost se uznemirila, jer onima kojima se veruje su zloupotrebili to poverenje i to povređujući najnemoćnije-decu. Pored nasilja od strane pedagoga, jednako veliki stepen zabrinutosti javnosti se iskazala činjenicom egzistiranja vrnjačkog nasilja u visokom stepenu. Prema raspoloživim podacima “45,8% doživelo je verbalno nasilje, 33% fizičko nasilje i isto toliko socijalno nasilje (spletkarenje, manipulativni odnosi itd.), dok je 21% dece počinilo nasilje...”³

² Strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja za period od 2020. do 2023. godine

³ Nasilje prema deci u Srbiji, detemnante, faktori, intervencije, UNICEF Srbija, str. 8, http://socijalnouklucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2017/09/Nasilje_prema_deci_u_Srbiji_Nacionalni_izvestaj.pdf dostupno 10.04.2021.

Analizirajući ove podatke postavilo se pitanje uzrok istim. Odgovor nije jednostavan, jer kao i kada je u pitanju nasilje u porodici, pravila nema. Kada je u pitanju nasilje od strane pedagoga i za zaposlenih u vaspitno-poravnim ustanovama uzroci mogu biti mnogostruki od ličnog nezadovoljstva prema sistemu, preko ličnih porodičnih traumatizacija, pa sve do ekonomsko-socijalne uzročnosti. Opravdanja nema. i prema istom mora da se izrazi nulta tolerancija propaćena svim pravno administrativnim sredstvima sankcionisanja. Od pokretanja disciplinske odgovornosti, pa sve do najtežeg oblika sankcionisanja-otkazom ugovora o radu i dalje zabrane u okviru iste i slične vrste poslova.

Kada je u pitanju vrnjaćko nasilje, ono postavlja višestruka pitanja odgovornosti i odnosa porodice, lokalne zajednice i države prama mladima, kao i uticaj medija na iste.

3.1.3. Digitalno nasilje

Digitalno nasilje je nasilje nastalo razvojem tehnike, tehnologije i razvojem društvenih mreža. O digitalnom nasilju možemo govoriti tek u poslednjim decenijama. Razvojem tehnologije koja je imala za cilj dobrobit komunikacije. Međutim svako dobro nosi sa sobom heljdu mana, kao jedan nje devijantan oblik ispoljilo se digitalno nasilje. Digitalno nasilje predstavlja "svaki oblik nasilja koji nastaje upotrebom digitalnih tehnologija"⁴. Za svoj primarni cilj ima da javno zastraši, izloži javnom ruglu ili izazove bes i ljutnju kod žrtve nasilja. U zavisnosti od upotrebe platforme razlikujemo digitalno nasilje preko socijalno-društvenih mreža komunikacije, mobilnog telefona, geminog platformi i sl. Polazeći od činjenice da je savremeni svet tehnologija i digitalne povezanosti, naroćito izraženo u periodu Covid-19 pademije. Digitalno nasilje, u početku se negiralo kao pojava da bi vremenom dobilo na znaćaju, jer posledice trauma koje žrtva doživi su jednake traumama, ako ne i veće, od viktimizacije u realnom, stvarnom svetu. Digitalno nasilje nad decom je najvećim delom zastupljeno među vršnjacima, kao i u obliku dećije pornografije.

3.2. Vrste nasilja u zavisnosti od manifestacije nasilja

3.2.1. Fizićko nasilje nad decom

Fizićko nasilje nad decom je upotreba svakog oblika fizićke sile prema detetu. To me mehanizam fizićkog zastrašivanja i zloupotrebe fizićke moći. Ono se, za razliku od drugih vrsta nasilja najlakše prepoznaje. Fizićke posledice u vidu plavetnila, modrica, ogrebotina, oguljotina i slično se najlakše uoćavaju. Međutim, treba istaći da stepen fizićkog nasilja i povreda koje nastaju može biti višerazlićit. U literaturi se kao oblici fizićkog nasilja navodi šamaranje, guranje,

⁴ <https://www.unicef.org/serbia/zaustavimo-digitalno-nasilje> dostupno dana 11.04.2021.

udaranje pesnicom u glavu, šutiranje u stomak, udaranje peglom, palicom, stolicom. Nekad su fizičke povrede manjeg stepena te se mogu kvalifikovati kao laka telesna povreda, dok u drugim ekstremnim slučajevima, a koji nisu izolovani, može nastati i posledica smrti žrtve.

Pored vrsta i oblika fizičkog nasilja, kao bitan element, nažalost, ističe se i starosni uzrast deteta. Deca starije uzrastne dobi su fizički jača, te se mogu eventualno malo odupreti i suprotstaviti nasilju. Fizičke posledice mogu biti teške, ali su manjeg stepena u odnosu na decu niže uzrastne dobi koji nemaju ni fizičke ni metalne kapacitet zaptite. Fizičko nasilje jeste samo fizičko povređivanje žrtve nasilja, ali usled njega, naročito u periodu nižeg kalendarskog uzrasta posledice mogu biti mnogo intenzivnije. Neurološke posledice su samo neke od mnogostrukih. Mokrenje u krevetu, tikovi, mucanje, zloupotreba opijata, alkohola, pa sve do pokušaja suicida, su samo neki od predugačke liste nus pojava.

Žrtva nasilja-dete, svesno strahote koje mu se dogodila, ali isto tako i želje da sredina ne sazna za to, pokušava na svekoliko načine da fizičke manifestacije nasilja prikrije. Načini prikrivanja mogu biti različiti. Od nošenja odeće kojom se povrede skrivaju do učestalog isticanja da se samo povređuje padom ili udarcem o objekte.

3.2.2. *Emocionalno-psihičko nasilje*

Emocionalno-psihičko nasilje nad decom je nasilje bez jasno vidljivih povreda. Ona se teško uočava, a gotovo nikada i ne izleči. Posledice su traje i bolne. Psihičko nasilje nad decom se prema nekim ranijim definicijama baziralo isključivo na psihičkom nasilju roditelja nad decom. Ipak, psihičko nasilje nad decom je mnogo šire. To je svaki oblik vređanja, nipodaštavanja, verbalnog napada na dete koje ima za cilj i posledicu da kod deteta izazovu osećaj odbačenosti, negativnosti i poniženosti. Psihičko nasilje nad decom se javlja samostalno, ali je praksa pokazala da je praćeno fizičkim nasiljem kao krunom izražavanja negativnosti prema detetu.

Osnovni problem sa emocionalnim nasiljem je u njegovom prepoznavanju, a time i težem sankcionisanju. Konkretno, emocionalno nasilje nekada se može izvršiti i nečinjenjem, kao što je uskraćivanje ljubavi, nekomunikacija, odsustvo pohvala. Ali i činjenjem i to obraćanjem pogrdnim i omalovažavajućim imenima, psovanjem, zatvaranjem u sobu, zabranom igranja i slično. Psihičko nasilje može biti i indirektno i to kada dete prisustvuje svađama svojih roditelja, kao i zabranom ili otežavanjem održavanja odnosa sa roditeljem sa kojim dete ne živi. Iako, roditelj u poslednjem primeru to radni nesvesno, prenoseći svoje nerazrešene partnerske odnose na dete, dete u želji osećajem pripadnosti, razvija osećaj lojalnosti prema roditelju, osuđujući drugog roditelja, nesvesno postajući žrtva partnerskih odnosa svojih roditelja. Dete je nesvesno svoje traume, ali će se ta trauma reflektovati u kasnijem razvoju deteta, naročito u periodu ličnog razvoja emocija i partnerskih odnosa.

Posledice emocionalnog nasilja je teško determinisati bez prethodne višeslojne opservacije deteta. Kako bi se „nasilje bez sile“ uočilo potrebno je dosta vremena, a da bi se zalečilo još duplo toliko vremena, a zapravo se nikada ne izleči. Neki od oblika ispoljavanja traumatizacije su noćno mokrenje, poremećaj sna, anksioznosti, mucanje i slično.

3.2.3. Seksualno nasilje

„Seksualno zlostavljanje dece u užem smislu se definiše kao svaki vid zadovoljenja seksualnih potreba i nagona primenom fizičke, psihičke ili neke druge sile ili nadmoći. U širem smislu, ono podrazumeva svaki vid gestovnog, verbalnog ili fizičkog kontakta sa seksualnim sadržajem najmanje dve osobe bilo kog pola, na skali od seksualnih poruka, lascivnih reči i priča i ponuda, do naglašenog pokazivanja seksualnih simbola, dodirivanja, pokušaja ili ostvarenog seksualnog odnosa i silovanja, ukoliko je rezultat nevoljnog i neprihvaćenog stava bilo kog učesnika u ovim odnosima, kada su u pitanju odrasle osobe, i nezavisno od postojanja ili nepostojanja volje, htenja i saznanja, kada je objekt ovakvih odnosa maloletna osoba”⁵.

Seksualno nasilje je vrsta nasilja koja se najteže otkriva. Razlog ne prijavljivanja ove vrste nasilja-deteta može biti višestruka.

Neki od njih su:

1. žrtva nasilja-dete je prestrašeno da će nasilnik povrediti nekog drugog člana, a što mu je direktnom pretnjom nasilnika stavljeno u izgled,
2. straha da će ga okolina osuditi i premeti krivicu na žrtvu-dete
3. nasilnik je pridobio poverenje deteta, te je nasilje bilo bez prinude i kod deteta nije razvijena svest o nasilju, već kao gestu ljubavi i pažnje

Bez obzira na okolnosti nastanka seksualnog nasilja, dete sebe, pre ili kasnije, počinje sebe da doživljava kao krivca, kao loše i prljavo. Seksualno zlostavljanje je uvek izvršeno od strane poznate osobe.

Praksa je pokazala da u pojedinim slučajevima, dete iako prijavi ovu vrstu nasilja majci ili majka, kao drugi roditelj uoči da se nasilje dešava, usled ekonomske zavisnosti od počinioca nasilja ili usled straha odbačenosti od sredine i „Izvršavanja ruglu“ nasilje negira kao takvo.

Kao posledice seksualnog zlostavljanja se navode analne i genitalne povrede, krvarenja, bolovi u stomaku i glavi bez konkretnih razloga, te neuobičajeno ekstravagantno seksualno ponašanje deteta, seksualni promiskuitet, suviše učestalo tuširanje. Seksualno nasilje ostavljan trajne posledice na psihološko-socijalnom razvoju deteta, a koje se ogledaju u nepoverenju prema ljudima, osećaj konstantnog gubitka kontrole nad svojim telom i životom, a što sinergijski otežava svakodnevno funkcionisanje žrtve u daljem životnom razvoju.

⁵ Milosavljević Miodrag, Nasilje nad decom, Fakultet političkih nauka, Beograd, 1998, str 44

Danas je Republici Srbiji znatno razvijenija svest o seksualnom zlostavljanju, u odnosno na koju deceniju ranije. Žrtva danas dobija podršku sredine u obliku brzog izmeštanja iz porodice u kojoj se nasilje dogodilo, donošenjem mera zabrane komuniciranja i prilaženja nasilnika žrtvi, kao konstantan terapijski rad da žrtvom. Nažalost, i pored svega, traume uvek ostaju.

4. Pravo deteta na zaštitu

Pravo deteta na zaštitu od svake vrste nasilja se zasnivana najvećim delom na efikasnom i ekonomičnom delovanju najuže sredine, prevashodno članova porodice, učitelja, vaspitača, stocijanog radnika, a zatim pravnog sistema. Efikasnost i ekonomičnost reagovanja celokupnog društvenog sistema je bitan, ali nažalost trauma kod žrtve uvek ostaje.

S tim u vezi, prevencija je ključ uspeha u borbi protiv nasilja. Otvaranjem granica, uspostavljanjem globalne komunikacije putem internet mreža, dostupnosti informacija na mnogo lakši i brži način, ali i konstantnim delovanjem nevladinih organizacija u zajednici sa nadležni ministarstvima, nasilje nad decom je osujećeno, osporeno i kažnjivo. Pravni sistem Republike Srbije poznaje međunarodno-pravnu i unutarpravnu zaštitu. Inicijativom i uspostavljanjem međunarodopravne zaštite dece od nasilja u porodici postavljena je osnova, baza za uspostavljanje zaštite na unutarpravnoj osnovi. Međunarodnopravna zaštita dece imala je bazičan značaj za promociju razvoja i sazrevanja svesti o dečijim pravima i to pre svega u uspostavljanju civilizacijskih standarda i jačanja pravnog poretka na globalnom nivou.

Međunarodno pravni akti kojima se reguliše zaštita prava deteta od nasilja su:

1. **Konvencija o pravima deteta** je međunarodno pravni ugovor nasto kao relikv uverenja „...da porodici, kao osnovnoj jedinici društva i prirodnoj sredini za razvoj i blagostanje svih njenih članova a posebno dece, treba da bude pružena neophodna zaštita i pomoć kako bi mogla u potpunosti da preuzme odgovornosti u zajednici, prihvatajući da dete, u cilju potpunog i skladnog razvoja ličnosti, treba da raste u porodičnoj sredini, u atmosferi sreće, ljubavi i razumevanja, Smatrajući da dete treba da bude u potpunosti pripremljeno da živi samostalno u društvu i da bude vaspitano u duhu ideala proklamovanih u Povelji Ujedinjenih nacija, a posebno u duhu mira, dostojanstva, tolerancije, slobode, ravnopravnosti i solidarnosti...”⁶ Shodno tome Konvencijom se dete štiti od svakog oblika diskriminacije, nasilnog odvođenja i trgovine, od fizičkog, seksualnog i mentalnog nasilja, te ističe

⁶ Preambula, Konvencija o pravima deteta, UNICEF Beograd, Beograd, str. 6 <https://www.unicef.org/serbia/media/3186/file/Konvencija%20o%20pravima%20deteta.pdf> dostuno dana 10.04.2021. godine

prava deteta na mišljenje, zaštitu privatnosti, porodice i doma. Konvencija stavlja u obavezu državama potpisnicama da preduzmu sve adekvatne prava i institucionalne mere u cilju obezbeđivanja uživanja proklamovanih prava.

2. **Istambulska konvencija** je usvojena maja 2011 godine od strane Evropskog veća. Nakon njenog usvajanja trebalo je punih 7 godina da bi 48 zemalja ratifikovalo njenu primenu. Bilo je puno polemika u javnosti nakon njenog usvajanja. Međutim, ukoliko se čita tekst Istambulske konvencije on je zapravo sinergija ljudskih prava obmotana plaštom zaštite od nasilja i to isključivo na jedno kategorijom - ženama. Istambulskom konvencijom se štite sve žene bez obzira na starosnu dob. Dakle, ona se primenjuje i na decu, ali isključivo ženskog pola. Suština Istambulske konvencije je što državama potpisnicama nameće obavezu da ne samo reaguju na nasilje nad ženama, već i preduzmu sve relevantne i adekvatne mere prevencije, ali i reakcije na nasilje. Konvencija o zaštiti dece i saradnju u oblasti međudržavnog uređenja je akt kojim se pravno uspostavlja saradnja u oblasti zaštite dece od nasilja i njihove trgovine. Konvencijom se štite ljudska međunarodno priznata prava.
3. **Konvencija o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja** usvojena je sa osnovnom svrhom " ...a) Sprečavanje i borba protiv seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja dece; b) Zaštita prava dece-žrtava seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja; v) Unapređenje nacionalne i međunarodne saradnje u borbi protiv seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja dece." Shvatajući da usvojeni dokumenti veoma često zadobiju primenu, Konvencijom su uspostavljeni i mehanizmi nadzora primene iste. Ova Konvencija predstavlja zaštitu dece od seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja u najširem domenu, pa sve do zaštite i pružanja podrške nakon "spasavanja" žrtve nasilja.
4. **Konvencija o visokotehnološkom kriminalu** usvojena je 2001 godine u Budimpešti. Na početku novog veka i shvatanjem da tehnologija duboko prodire u pore svakodnevnog običnog čoveka, države potpisnice su zaključile da uspostavljanjem međunarodne saradnje, uspostavljanjem istovrsnih pravila i procedura, visoko tehnološki kriminal može da se predupredi. Jedan od segmenata konvencije je pojam dečije pornografije, koje aktivnosti je čine i kako se distribuiše. Ono što se uvek treba imati na umu je kada imate decidnu globalno usvojen definiciju određenog devijantnog ponašanja lako će te naći mehanizme i modle da se istom suprotstaviti. Definicija pojma je osnov za uspešnu akciju, ali i reakciju, koja nikada ne može bit kasna ukoliko za svrhu ima dobrobit pojedinca ili zajednice.

Pored navedenih konvencija svakako treba istaći Konvenciju o ljudskim pravima, koja u suštini predstavlja osnovu, bazu za dalji razvoja, proširenja i specijalizacije zaštitnih kategorija.

Unutrapravna zaštita dece od nasilja je regulisana ustavom, zakonima i podzakonskim aktima Republike Srbije. Republika Srbija je demokratski uređena država, potpisnica većine međunarodnih dokumenta kojima se štite prava deteta. Velik napredak i pomak u zaštiti prava deteta i njegovoj zaštiti od nasilja dominira od 2010 godine. Mnoge tada tek najavljene teme dečijih prava su bile iznenađujuće za društvo kako je u Srbiji. Danas je to znatno izmenjeno, te od dominantne klasične patrijarhalne porodice, 2021 godine takva porodica je retkost je Srbiji. Ipak, to ne nulira nasilje nad decom koje poprima druge varijetete. Za razliku od ranije mehanizmi zaštite su uspostavljeni i delotvorni.

Porodičnim zakonom Republike Srbije štite prava deteta, a roditeljima se uspostavlja obaveza nege, brige, izdržavanja dece, kao i ostalih dužnosti koje za svrhu imaju nesmetan i zdrav psihofizički razvoj deteta. Uspešna primena porodičnog zakona, uz finansijsku podršku nevladinih organizacija društvo u Srbiji je počelo da pokazuje nultu toleranciju prema nasilju nad decom.

U periodu od 2011 do 2021. usvojeni su zakoni, podzakonski akti godine kojima se štite deca od nasilja u porodici.

Kao najefikasniji izdvojila bih **Zakon o sprečavanju nasilja u porodici** („Službeni glasnik RS”, broj 94/16), koji propisivanjem mera zaštite od nasilja u porodici u kratkom roku reaguje i žrtvu štiti i to izmeštanjem nasilnika iz žrtvinog okruženja ili određivanjem mere pritvora u zavisnosti od stepena i vrste nasilja. Ovaj zakon je aktivirao i ubrzao primenu Porodičnog zakona Republike Srbije.

Pored ovih zakona **krivičnim zakonodavstvom primenom seta zakona** (Krivični zakonik („Službeni glasnik RS”, br. 85/05, 88/05 – ispravka, 72/09, 111/09, 121/09, 104/13, 108/14, 94/16 i 35/19), Zakonik o krivičnom postupku („Službeni glasnik RS”, br. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13, 55/14 i 35/19), koji sadrži odredbe o posebno osetljivom svedoku, Zakon o policiji („Službeni glasnik RS”, br. 6/16, 24/18 i 87/18), Zakon o maloletnim učinocima krivičnih dela („Službeni glasnik RS”, broj 85/05) Zakon o posebnim merama za sprečavanje vršenja krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnim licima („Službeni glasnik RS”, broj 32/13) kao i Zakon o zabrani diskriminacije („Službeni glasnik RS”, broj 22/09), Zakon o sportu („Službeni glasnik RS”, broj 10/16), Zakon o radu („Službeni glasnik RS”, br. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13, 75/14, 13/17 – odluka US, 113/17 i 95/18 – autentično tumačenje), Zakon o zdravstvenoj zaštiti („Službeni glasnik RS”, broj 25/19) Zakon o javnom informisanju i medijima („Službeni glasnik RS”, br. 83/14, 58/15 i 12/16 – autentično tumačenje), pruža se adekvatna zaštita deci on nasilja.

Zaključak

Dete-nedužno, nezaštićeno i zavisno biće, nije stvar ni igračka, kojim se samo na papiru zadovoljava roditeljska reproduksijska potreba, već dete traži i očekuje ljubav, negu, pažnju kao i svako ljudsko biće, jer je dete satkano od emocija i osećanja i to mnogo iskrenijih nego odrasle osobe, ono iziskuje i odricanje, davanje obećanja, davanje nagrada, kao i realizovanje tih obećanja i nagrada, pružanje ljubavi i nege i pažnje. Roditeljstvo proizilazi iz roditeljskog prava koje postoji samo u meri koja je potrebna za zaštitu ličnosti, prava i interesa deteta, roditelji imaju pravo i dužnost da se staraju o detetu, a to obuhvata pre svega čuvanje, podizanje, vaspitavanje, obrazovanje, izdržavanje i upravljanje i raspolaganje imovinom deteta.

Kako bi se stvorile generacije psihofizičke zdrave, emotivno zrele i odgovorne, potrebo je preduprediti i najstrože sankcionisati svaki oblik zlostavljanja dece, jer agresivno ponašanje postaje revanš, odbrana od napada i ugroženosti za lični život i /ili život i integritet svojih najbližih, a dete nije u stanju ni pod kojim uslovima da ugrozi život drugima da bi se na dete agresija realizovala.

Dete je biljka koja se neguje, gaji u mora se kao cvet sunčevom svetlošću, „zalivati“ ljubavlju i toplim emocijama. Dete je neravnopravni „igrač“ na stadionu surovosti života, te mu je potrebno pružiti podršku za nastup u meču, ali ne batinjanjem, šamaranjem i ponižavanjem, jer će ga na meču (život) diskalifikovati.

Jedno društvo mora biti zrelo za primenu i zaštitu prava dece, i to ne samo putem deklaracija i proklamovanja prava, već i realnom primenom istih. Potrebno je da se zajednice angažuju oko pitanja ostvarivanja prava dece, a pre svega prava na zaštitu od porodičnog nasilja jer deca su ukras sveta!

Literatura:

- Milosavljević Miodrag (1998). *Nasilje nad decom*, Beograd: Fakultet političkih nauka,
- Smiljanić Dragoslav, Mijušković Miroslav (1965). *Drama braka i porodice*. Beograd: Rad.
- Paunović Milan, Krivokapić Boris, Krstić Ivana (2007). *Osnovi međunarodnih ljudskih prava*. Beograd: Megatrend Univerzitet.
- Petrušić Nevena, Konstatinović Vilić Slobodanka (2005). *Vodič kroz sistem porodično pravne zaštite od nasilja u porodici*. Beograd: Autonomni ženski centar.
- Petrušić Nevena, Slobidanka Konstatinović Vilić (2010). *Porodično pravna zaštite od nasilja u porodici u pravosudnoj praksi Srbije*. Beograd: Autonomni ženski centar.
- Strategija za prevenciju izaštite dece od nasilja za period od 2020. do 2023. godine, Službeni glasnik RS, br. 80, <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2020/80/1/reg>
- <https://www.unicef.org/serbia/media/6631/file/U%20lavirintu%20socijalne%20za%C5%A1tite.pdf>
- *Nasilje prema deci u Srbiji, determinante, faktori, intervencije*, UNICEF Srbija, str. 8, http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2017/09/Nasilje_prema_deci_u_Srbiji_Nacionalni_izvestaj.pdf
- *Preambula, Konvencija o pravima deteta*, UNICEF Beograd, Beograd, str. 6 <https://www.unicef.org/serbia/media/3186/file/Konvencija%20o%20pravima%20deteta.pdf>
- Žegarac Nevenka (2014). *U lavirintu socijalne zaštite-Pouke istraživanja o deci na porodičnom i rezidencijonalnom smeštaju*. Beograd: Univerzitet u Beogradu-Fakultet političkih nauka.
- <https://www.unicef.org/serbia/zaustavimo-digitalno-nasilje>

VIOLENCE AGAINST CHILDREN

Summary: *Violence against children is a dynamic, changing social phenomenon. Every society, regardless of the level of development of democracy, economic and political development, regardless of the level of protection of human rights, encounters violence against children on a daily basis. The first professional interests in violence against children were made between the two world wars, but the first active measures to oppose it appeared in the mid-sixties of the twentieth century, in the most developed countries. In the 21st century, the countries of the „third world” remain in a civilizational, cultural, value cocoon. No matter how impossible and imaginary it may seem, in some countries, violence against children is still denied as a social phenomenon and a deviation. The negation of violence does not stem from the circumstance that the child is not physically and mentally punished, but that this „punishment” is justified for the purpose of good upbringing, tradition and similar found excuses. For many years, this attitude has been held in many post-communist states, states that have been isolated for decades, either because of politics or because of religion. However, with the globalization of society, the inevitable opening of borders, but also under great assets whose affirmation of ordinary organizations, primarily at the global and then at the state level, the topic of „violence against children” slowly gained its epilogue. Today, in 2021, violence against children is an open topic in most communities. There are no more taboos. And no turning heads from violence. Of course, there are exceptions, but the world is full of rules with some exceptions. The paper deals with two aspects: global and national, specifically the Republic of Serbia. The paper deals with the definition of the concept of the child, types of violence, legal acts regulating the rights of the child, applied measures, but also proposals for measures and moves to take exceptions (those who deny the existence of violence against children, those who it doesn't matter...) be if not zeroed, and at least minimized.*

Keywords: *Violence against children, Notion of child, Notion of violence, Declaration of the Rights of the Child, Domestic violence, Ethics of providing assistance to children*